

## Kan man byde en læser at titlen på en bog er et spørgsmål?

Det er aldrig rigtigt lykkedes mig at finde ud af hvor i min reol, jeg bedst kan stille bogen med Maiken Abildgaards små tekster og Linda Hansens fotografier, og med den svære titel *'Tror du vi vågner i morgen?'* Den titel giver mig vanskeligheder. Det er den eneste bog jeg har, som tillader sig at stille et spørgsmål på forsiden, et spørgsmål, som jeg opfatter som et direkte spørgsmål til læseren, i dette tilfælde mig. Jeg tror på bøger, og jeg må affinde mig med, men bryder mig ikke om enkle reolsystemer som for eksempel kunne være at lade bøgerne stå i alfabetisk eller kronologisk orden. Jeg synes, at der ligger for meget bogholderfornuft i den måde at have dem stående på. Det er de færreste bøger, der bør ses og behandles som fornuftens redskaber. Mine bøger, eller det er vel mig, men jeg føler også, at det er på den måde bøgerne taler til mig, har behov for at stå sammen med ligesindede, Marilynne Robinson står godt sammen med Inger Christensen, eller at stå overfor modsætninger, Frank Jæger står så godt ved siden af Henry Miller uden at der bliver ballade. Eller de lever fint med at stå i deres historiske sammenhæng hvad enten det er Jørgen Leth, som virker rigtig ved siden af Christina Hagen eller Johannes Ewald, der nyder at læne sig op af Lawrence Sterne. Det er bare et farligt hus at ville have bøgerne stående på den måde, så det lykkes mig aldrig helt at gennemføre det på en måde, jeg føler er helt rigtig. Det gør det så heller ikke altid lige let at finde den rigtige plads til en ny bog eller at finde en bog jeg gerne vil læse i. Jeg må møjsommeligt lede efter den, men til gengæld bliver det svært, for ikke at sige umuligt, at komme uden om at blive fristet til at tage en bog frem, som jeg har glemt, at jeg har i min reol, eller at give mig tid til at røre ved mange af bøgerne, mens jeg leder efter den rette.

*'Tror du vi vågner i morgen?'* har nu bevæget sig rundt i reolerne gennem halvandet år. Nu er jeg stødt på den igen og taget den frem og har lagt den på mit bord. Den irriterer mig, den titel. Den gør noget ved mig, som jeg ikke bliver færdig med at tænke over og at forestille mig. Jeg kan ikke slippe den og jeg kan ikke finde det rette sted til den, så det nytter ikke noget bare at sætte den ind på den første og bedste plads, hvor den alligevel ikke hører hjemme. Den vil hjem søge mig.

Kære Linda og Maiken hvad tænker I på? At stille et spørgsmål i en bogs titel. Den forlanger noget af mig ved at ville samtale med mig endnu inden jeg har åbnet bogen. Jeg har læst teksterne og set fotografierne i bogen og håbet på at jeg fandt et klart spor som kunne føre mig til det rigtige svar på spørgsmålet. Det har jeg ikke gjort, og det anså jeg heller ikke for sandsynligt, det er jo ikke sådan jeg læser bøger. Jeg forlanger ikke og ønsker ikke at få et fortolkningsvar og en facitliste til en bog når jeg læser. Ligesom jeg ved, at den fysiske bog, det vil sige omslaget, papiret og de trykte bogstaver har et liv, som er forestillet af mig ud fra bogens udseende. Det samme gælder hvad angår bogens indhold. Svaret på spørgsmålet *'Tror du vi vågner*

*i morgen?*’ må jeg finde hos mig selv. Men det står helt klart for mig, at det jeg skal i gang med ikke er en intellektuel søgen. Jeg skal hen et sted i mig som jeg ikke har styr på. Det er det, som gør spørgsmålet så påtrængende.

Jeg har altid læst. Altid. Siden jeg lærte at læse. Bøgerne var og er stadig et fristed og et udgangspunkt for drømme. Da jeg var 11 – 12 år gammel var det for eksempel Torry Gredsteds to bøger om Paw, der førte mig ud på en ø i en dansk sø og senere fulgte jeg Paw tilbage til Sydamerikas urskov. Det var spændingsbøger, ja, men det var også bøger, der gav mig mulighed for i hvert fald at tænke på en flugt fra mit hjem. For at flygte i virkeligheden havde jeg lyst til, men ikke mod til. Lidt senere, da jeg var 15 år opdagede jeg romantikken (ordet i den betydning kendte jeg selvfølgelig ikke dengang) og lod mig fange ind i Christian Winters Hjortens Flugt. En god drømmeverden at gemme sig i fra virkelighed derhjemme som jeg led under. Ædle følelser og onde fjender. Jeg vidste godt hvad onde fjender kunne finde på af hårde ord. Nu er bøgerne, og jeg taler om skønlitteratur, prosa og lyrik, i traditionelle og i eksperimenterende former, en livsnødvendighed for mig. Og jeg læser ikke længere for at slippe væk fra en del af virkeligheden. Den, barnets vanskelige virkelighed, har jeg forliget mig med, og til det har bøgerne hjulpet mig. Min akademiske naturvidenskabelige uddannelse førte mig til andre bøger. Lærebøger, videnskabelige afhandlinger, artikler om dit og dat. Det blev jeg klog af i forhold til at forstå kroppens funktioner og sygdomme. Ja selv psykiatriens fagbøger – jeg blev psykiater – var fyldt med den slags saglige informationer. I de bøger, var det ting jeg læste om, ikke menneskets forunderlige ureglementerede følelserverden og handlen. Eller i hvert fald var menneskesindet i faget og fagbøgerene organiseret, katalogiseret og systematiseret som Linnés planteordner.

Ved en forelæsning, som jeg var gået til som medicinsk student sagde forelæseren, socialpædiateren Svend Heinild, at han mente, at enhver, der som læge skulle beskæftige sig med mennesker (jeg tror faktisk, at han mente, at enhver, der som fagperson skulle beskæftige sig med mennesker) til embedseksamen burde kunne præsentere en liste med 50 skønlitterære værker efter eget valg, som spillede en betydning for vedkommende. I almindelighed, sådan forestillede jeg mig det, blev de studerende ved den forelæsning blot bekræftet i at manden var sørgeligt uvidenskabelig. Jeg, der dengang var fej nok til at holde det for mig selv, blev optaget af den tanke, og har siden gentaget hans forslag hvor det gav mening. Men for ikke at blive helt til grin, har jeg efterhånden valgt at anbefale, at man bør have læst ti skønlitterære værker.

Jeg er ikke sikker på, at jeg ikke som barn en gang i mellem havde lyst til ikke at vågne næste morgen. Det var min mor, der købte bøger til vores hjem. Ingen af mine forældre havde en boglig uddannelse, min mor havde slet ikke en uddannelse. Hun har måske også læst de bøger hun købte, men talte aldrig om dem. Der

var ingen fortællinger eller diskussioner om bøgerne ved middagsbordet eller på andre tidspunkter hvor det kunne være naturligt. Det var gode bøger og det var, overraskende set tilbage med min nutidige viden, en blanding af seriøs prosalitteratur, skuespil og aktuelle litterære tidsskrifter. Blandt andet det litterære tidsskrift Heretica med lyrik og prosa og med debatartikler, skrevet af unge forfattere. Hun må have læst bøgerne for de er sprættet op, og i mange af dem er der understregninger og små notater.

Hvorfor læser man bøger? Af mange forskellige grunde, men ikke altid med det resultat at blive mere forstående, indfølelse og øm over for andre. Det blev hun ikke. For hende udgjorde bøgerne, forestiller jeg mig, forsøg på at skabe en vej fra skolegang på 7 år i en landsbyskole og en manglende uddannelse ind i de dannedes kredse, uden at hun nogensinde kom fysisk i kontakt med de intellektuelle selv. Alligevel er det hende, der lærte mig at holde af bøger. Jeg læste ikke andet end lidt her og der i hendes bøger og forstod ikke hvad der stod andet end i glimt, men de skabte en gnist i mig. Jeg holder af de bøger, hun købte. De står stadig ved siden af hinanden i min reol.

Jeg skriver, at det var min mors bøger, der viste mig hen mod glæden ved at læse. Men jeg må give hende at det på sin vis også var en direkte handling fra hendes side, der fik mig til at læse, men det var i betydningen af at læse videre, få en boglig uddannelse. Hun pressede mig, insisterede, forlangte det. Hun stillede mig op på Frue Plads i København, foran universitets hovedbygning da jeg var 10 år gammel og forlangte, at jeg afgav et løfte om at blive student og læse videre på universitet. Det lovede jeg, turde ikke andet, men vidste på den anden side ikke helt hvad det var jeg lovede at gøre. Jeg har ikke fortrudt at jeg har gennemført en akademisk uddannelse. Men jeg har fortrudt, at jeg afgav løftet. Jeg var bange den aften, som jeg var så tit når hun dikterede, skældte ud og truede hvis hun ikke fik sin vilje. Jeg var bange for ikke at kunne gennemføre det, jeg havde lovet, og jeg håbede, da jeg lå i min seng, at jeg ikke ville vågne næste morgen, så jeg slap for et nederlag.

Nu er jeg blevet en gammel mand. Jeg læser stadig, meget; jeg læser altid og næsten altid flere bøger på samme tid. Jeg kan ikke undvære det. Jeg kunne påstå, at jeg læser for at blive klogere på menneskene og klogere på mig selv. Det gør jeg for så vidt også, det er bare ikke den helt rigtige og i hvert fald ikke den vigtigste grund, og i slet ikke den eneste grund til at jeg læser. Det er heller ikke for underholdningens skyld, selvom det er sandt, at der er bøger som jeg nyder at blive godt underholdt af. Jeg lærer hvordan vi omgås hinanden og det der følger af omgangen med andre. Jeg opdager og forstår mig selv og de begivenheder i min fortid som styrer mig i min nutid.

På et opslag i Linda og Maikens bog er der en variation af bogens titel. '*Jeg spørger dig, om du tror, jeg vågner i morgen*'. Fotografiet overfor viser en ufølsom lukket dør. En institutionsdør? Hospital? 6-timers stuen? Måske død. Gemmer den dør angsten for at vågne til en ny smertefuld dag, sådan som jeg husker

det fra for mange år siden? Er det døren ind til den del af mig, hvor det ukendte glemte, det fortrængte holdes af vejen.

Jeg blev fanget af nogle tanker om noget i mit liv for længe siden af det opslag. Har jeg en gang stillet det spørgsmål, slet ikke ordret men med samme mening, til en anden? Der bliver så megen ømhed i de ord, når jeg forsøger at huske det der dengang skete. For mange, mange, mange år siden, da jeg var en ung mand, havde jeg vedholdende tanker om mig selv i forholdet mellem mig som voksen mand og mig i min barndoms usikkerhed, som jeg aldrig havde ønsket at tale med andre om. En aften var jeg hjemme med en veninde, som jeg havde kendt et stykke tid og havde det godt med. Den aften gik vi for første og eneste gang i seng med hinanden. Det var så smukt, og netop fyldt med ømhed. Da vi bagefter lå sammen under dynen, nede i mørket fortsatte ømheden og nærheden. For første gang fortalte jeg om mine smertefulde erindringer og tanker. Det var en befrielse. Og i vores hule neden under hendes dyne, hende og jeg, tæt sammen kunne jeg godt have stillet spørgsmålet om hun troede jeg ville vågne i morgen. Det var ikke noget dødsønske og det var ikke en angstfølelse. Det var som om alt stod stille, alt var så smukt, alt var så nært. Det hele var ømhed. Var der noget efter det, noget at vågne op til? Ja, både ømhed og ikke-ømhed. Jeg kan ikke altid skelne. Det var som alt blev løst op og på ny sammenfiltret.

Psykodynamiske forståelsesprocesser og ikke mindst psykoanalytisk tænkning lever en hengemt tilværelse for tiden, og jeg ved godt hvorfor. Psykoanalyse og humanisme hører sammen og begge er der ikke rigtigt plads til i en fornuftsstyret, rationel verden. Det er en skam, for det går ikke at læse prosa og slet ikke at læse lyrik uden at have sine sanser indstillet på sindets kringelkroge, og på det, der sker i kringelkroge. Det er her i primærprocestænkningen vi gemmer en del af os selv og det er her vi bliver ved med i det uendelige af lade det glemte være med til at styrer vores handlinger. Det er her i disse kringelkroge, at vi spejler os i andres kringelkroge. I vores omgang med andre er der så meget der forstyrrer os, men i litteraturens mennesker, får vi adgang til noget særligt, som qua sin natur ikke er underlagt den sunde og rationelle fornuft, som der ikke er en enkelt forklaring på og hvor det alene er det jeg forstår, der er det rigtige, for mig.

Det var da jeg nåede dertil, at jeg kom til at forstå titlen *'Tror du vi vågner i morgen'* på en måde, der overraskede mig fordi den var så modsat alt det jeg før havde tænkt.

Det kom bag på mig. Den ramte mig på min person. Det var ordet *'ømhed'*, eller i første omgang egentlig bare følelsen ømhed. Hvor er det sjældent jeg bruger det ord, hvorimod jeg ofte taler om omsorg. Hvor er det forstemmende at teknik i sådan en grad dominerer over følelse.

Jeg kan godt se og endda med fornuftens rimelighed godtage, at titlen *Tror du vi vågner i morgen?* ikke leder til følelser af ømhed for så vidt man kun læser den med sin sunde fornuft. Den omklammer mindst lige så meget ikke-ømhed. Og det samme ser jeg nu i bogens tekster og fotografier. Nogle gange er et fotografi fyldt med ømhed og teksten ikke, eller omvendt. Og nogle gange er der en gensidig ømhed, andre gange er både billede og tekst blotet for ømhed.

Men det ved vi om vores primærprocestænkning og primærprocessprog, at det ikke indeholder negationer, så ømhed og ikke-ømhed er sammenfaldende i vores underbevidsthed og vores drømme.

Vejene ind i litteraturen er snirklede. Man forstår og forvirres. Man oplyses og narres. Man kommer i tvivl om sin dømmekraft. Man får aldrig at vide om det, man tænker er sandt. For sandt er også usandt.